

4. Налогообложение: теории, проблемы, решения / [В.П. Вишне夫斯基, А.С. Веткин, Е.Н. Вишневская и др.]; под. общ. ред. В.П. Вишневского. - Донецк: ДонНТУ, ИЭП НАН Украины, 2006. - 504 с.
5. Полюхович В.І. Особливості формування та реалізації державної політики в сфері застосування податкового законодавства / Полюхович В.І. // Держава і право. Щорічник наукових праць молодих вчених. - К., 1997. - Вип.1. - с.46-53

Рецензент: Дацій О.І., д.е.н., професор.

УДК 351.82

Литвин П.В.,
аспірант Національної академії
державного управління при Президентові України

НЕБАНКІВСЬКІ ФІНАНСОВІ ІНСТИТУТИ: ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

В статті висвітлюються питання розвитку небанківських фінансових інститутів в Україні. Розкриваються особливості функціонування механізмів державного регулювання небанківських фінансових інститутів.

В статье освещаются вопросы развития небанковских финансовых институтов в Украине. Раскрываются особенности функционирования механизмов государственного регулирования небанковских финансовых институтов

The article highlights the development of non-bank financial institutions in Ukraine. Features of the functioning mechanisms of state regulation of non-bank financial institutions..

Постановка проблеми. Розвиток фінансового ринку здебільшого асоціюється з поняттям «банк», «банківські структури», але це не єдиний фінансовий інститут, з яким в повсякденні стикається бізнес та добропорядний громадянин. Крім банків до фінансового ринку входять спеціальні небанківські фінансові інститути (НФІ), здатні акумулювати грошові кошти та розміщувати їх на засадах строковості, повернення та платності. В економіці небанківські фінансові інститути відіграють важливу роль у спрямуванні коштів від позикодавців до позичальників як це роблять банки. Застосовуючи інновації, небанківські фінансові інститути вступають у пряму конкуренцію з банками, бо надають клієнтам ті ж послуги, що й банки [1, с.341].

Відтак актуальність розвитку та державного впливу (підтримки та регулювання) небанківських фінансових інститутів зростає.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій свідчить, що вчені приділяють значну увагу пенсійним фондам, страховим, лізинговим, інвестиційним та фінансовим компаніям, які складають поняття небанківських фінансових інститутів (НФІ). Вагомий внесок у дослідження цього питання зроблено такими українськими вченими як Беляєв В.В., Ходаківська В.П. [1], Савлук М.І. [2], Ткаченко Л.[8] та ін.

Мета дослідження полягає в аналізі нормативно-законодавчої бази функціонування НФІ та виробленні пропозицій щодо удосконалення класифікації небанківських фінансових інститутів в Україні в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Небанківські фінансові інститути - це заклади, що не є банками, але здійснюють певні фінансові операції. Вони діють на основі відповідних нормативно-правових актів (в Україні це закон «Про банки та банківську діяльність») [3], але без ліцензії, що дає право на діяльність, притаманну лише банківським установам. Тобто небанківські установи в Україні не мають права приймати депозитні вклади та вести поточні рахунки клієнтів згідно із законом «Про банки і банківську діяльність» [3]. Однак, разом з тим, такі установи мають дещо спільне з банками. Вони функціонують у тому самому секторі грошового ринку, що й банки, у секторі опосередкованого фінансування. Формуючи свої ресурси (пасиви), вони випускають, подібно до банків, боргові зобов'язання, які менш ліквідні, ніж зобов'язання банків, проте теж можуть реалізовуватися на ринку як додатковий фінансовий інструмент. Розміщуючи свої ресурси в дохідні активи, вони купують боргові зобов'язання, створюючи, подібно до банків, власні вимоги до інших економічних суб'єктів, хоч ці вимоги менш ліквідні і більш ризиковані, ніж активи банків.

Оскільки, згідно із законодавством, діяльність небанківських фінансових установ не зачіпає процесу створення депозитів, то залучення коштів здійснюється двома способами: на договірних засадах; шляхом продажу посередником своїх цінних паперів (акцій, облігацій). Звідси всіх їх можна розподілити на договірні фінансові установи, котрі залучають кошти на підставі договору з кредитором (інвестором), інвестиційні фінансові установи, котрі залучають кошти через продаж кредиторам (інвесторам) своїх акцій, облігацій, паїв тощо. Серед договірних фінансових установ за видами послуг, які вони надають своїм кредиторам можна виокремити страхові компанії, пенсійні фонди, ломбарди, лізингові компанії, факторингові компанії.

Варто зауважити, що страхові компанії - це здебільшого спеціалізовані небанківські фінансові інститути, що виконують функції страхування від різних непередбачуваних випадків. Формування цільових фондів та мобілізація коштів страхових компаній здійснюється шляхом залучення коштів підприємств, організацій або населення, котрі сплачують страхові внески на підставі укладених з ними договорів про відшкодування збитків або виплату певної суми у разі настання страхового випадку.

При цьому страхові компанії відшкодовують збитки, завдані тому чи іншому виду майна внаслідок стихійних лих або інших несприятливих явищ, а також виплачують громадянам чи їх сім'ям певні суми при настанні різних подій у їхньому житті (наприклад, досягнення певного віку або втрата працездатності).

Страхові компанії здебільшого спеціалізуються на якомусь одному виді страхування, серед яких прийнято розрізняти: майнове (або загальне) страхування, об'єктом якого виступають різноманітні цінності, переважно будинки, споруди, обладнання, машини та інше майно. Значна роль у цьому виді страхування належить транспортному страхуванню: морському, автомобільному, авіаційному; особове страхування, при якому об'єктом страхових відносин є події у житті фізичних осіб (вік, здоров'я, працездатність людини), а саме страхування служить певною матеріальною допомогою при несприятливих обставинах, а також формою організації заощаджень до певного віку, встановленого строку або на певні цілі; страхування відповідальності, предметом якого є відповідальність перед третіми особами за можливими зобов'язаннями по відшкодуванню збитків (наприклад, гарантії банкам і фінансовим компаніям у випадку неплатоспроможності позичальника); перестраховання, що полягає у страхуванні вже застрахованих об'єктів з метою зниження ризику та перерозподілу відповідальності по оплаті страхових збитків.

Окрім зазначених форм страхування та відповідно видів страхових компаній, що їх здійснюють, існують також змішані компанії, які поєднують різні види діяльності (найчастіше страхування майна та особове страхування).

За формою організації страхові компанії поділяються на акціонерні та взаємні. Капітал акціонерної страхової компанії формується шляхом випуску акцій, які розміщуються серед юридичних та фізичних осіб і дають право на отримання пропорційної частки доходу компанії у вигляді дивідендів. У цьому відношенні організація страхової справи практично нічим не відрізняється від акціонерних форм організації бізнесу в інших галузях економіки. Акціонерні страхові компанії здійснюють практично усі види страхування.

На відміну від акціонерних, капітал взаємних страхових компаній формується за рахунок страхових платежів індивідуальних страхувальників. Це означає, що власниками компанії можуть бути лише ті особи, які в ній застрахувались, а страховий внесок є одночасно і вступним паєм до компанії. З придбанням страхового полісу страхувальник набуває права не лише на страхове відшкодування, але й на частину прибутку від діяльності страхової компанії у вигляді дивідендів на поліс. Взаємні страхові компанії займаються переважно особовим страхуванням.

Особливе місце серед організаційних форм діяльності страхових компаній належить структурі зразка британської страхової корпорації «Ллойд'с», яка хоч і має статус компанії, але всі операції проводяться окремими синдикатами індивідуальних страховиків, тисячі яких вона об'єднує. Члени синдикату вносять депозити, від розмірів яких належать масштаби їх діяльності, та добровільно формують групи для здійснення тих чи інших страхових операцій.

Особливістю діяльності страхових компаній у багатьох країнах є те, що страхові договори між страхувальником та страховиком укладаються

не безпосередньо, а за участю страхових агентів або брокерів. При цьому страхові агенти діють, як правило, в рамках довгострокового договору з певною фірмою-страховиком, продаючи поліси від її імені. Брокери, у свою чергу, діють переважно від імені страхувальника, маючи завдання укласти договір з тією страховою компанією, умови якої найбільше влаштовують клієнта.

Залучені у формі страхових внесків кошти, а також власний капітал страхової компанії вкладають в акції і облігації приватних корпорацій, а також у державні боргові зобов'язання. На сьогодні це головні статті активів страхових компаній. У зв'язку з тим, що терміни нагромадження коштів страховими компаніями (особливо пов'язаними з особовим страхуванням) є дуже тривалими й рахуються на роки, страхові компанії виступають основними постачальниками довгострокових капіталів на фінансових ринках.

Окрім цінних паперів, страхові компанії можуть використовувати свої ресурси для видачі довгострокових кредитів підприємствам різних галузей економіки (переважно у формі іпотеки), а також вкладень у нерухомість. У зв'язку з цим страхові компанії вступають у конкурентну боротьбу з інвестиційними банками, фондами та іншими інститутами кредитної системи, що оперують на ринку довгострокових капіталів.

В умовах реформування пенсійної реформи важливе значення набуватимуть пенсійні фонди, які за визначенням є це спеціалізованими фінансовими установами. Їх основне завдання полягає у зборі і акумуляції грошових коштів, призначених для пенсійного забезпечення громадян при досягненні ними певного віку. За формою власності пенсійні фонди можуть бути приватними або державними.

Державні пенсійні фонди створюються за ініціативою центральних та місцевих органів влади, а їх ресурси формуються за рахунок відрахувань з бюджетів різних рівнів, а також внесків працівників державних структур. Як правило, розміщення активів державних пенсійних фондів здійснюється на основі більш обережної інвестиційної політики, ніж приватних і передбачає вкладення коштів здебільшого в облігації державних позик.

Доречно згадати і про таку специфічну форму небанківського інституту яким є ломбард. Це фінансова установа, що спеціалізується на видачі позичок населенню під заставу рухомого майна. Ломбард здійснює такі операції, як прийом на схов від громадян предмети домашнього вжитку і особистого користування; видача громадянам позички під заставу предметів домашнього вжитку і особистого користування.

Останнім часом і наукова думка, і практична діяльність звертається до лізингової політики. Лізингові компанії фінансові посередники, що спеціалізуються на придбанні предметів тривалого користування (транспортних засобів, обладнання, машин тощо) та передачі їх в оренду фірмам-орендарям для використання у виробничій діяльності, які поступово сплачують їх вартість протягом визначеного терміну.

Лізинг - порівняно нова специфічна форма організації кредитно-фінансових відносин. Він забезпечує підприємствам можливість одержати необхідне устаткування без значних разових витрат грошових коштів, що не минуше при звичайній купівлі. Оренда машин, устаткування, тощо дозволяє уникнути витрат, пов'язаних з моральним старінням засобів виробництва.

Законом України «Про лізинг» визначено, що лізинг - це підприємницька діяльність, яка спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів і полягає в наданні лізингодавцем у виключне користування на визначений строк лізингоодержувачу майна, що є власністю лізингодавця або набувається ним у власність за дорученням і погодженням з лізингоодержувачем у відповідного продавця майна, за умови сплати лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів [4].

Об'єктом лізингу може бути будь-яке нерухоме і рухоме майно, яке може бути віднесене до основних фондів відповідно до законодавства, в тому числі продукція, вироблена державними підприємствами не заборонене до вільного обігу на ринку і щодо якого немає обмежень про передачу його в лізинг (оренду) [1, с. 130-134].

Факторингові компанії - фінансові посередники, що спеціалізуються на купівлі у фірм права на вимогу боргу. Ці права існують, як правило, у вигляді дебіторських рахунків за поставлені товари, виконані роботи, надані послуга, тощо.

Факторингові операції з'явилися на основі комерційного кредиту, який надається продавцями покупцям у вигляді відстрочки платежу за продані товари. Факторинг є різновидністю торгівельно-комісійної операції, пов'язаної з кредитуванням оборотних коштів, що полягає у інкасуванні дебіторської заборгованості покупця і специфічною різновидністю короткострокового кредитування та посередницької діяльності.

Головною метою факторингу є негайне або в обумовлений угодою термін отримання коштів. Відповідно до Конвенції про міжнародний факторинг прийнятий у 1988 році, операція вважається факторингом у тому випадку, коли вона задовольняє як мінімум дві з наступних вимог:

- 1) наявність кредитування у формі попередньої оплати боргових вимог;
- 2) ведення бухгалтерського обліку постачальника, перш за все обліку реалізації;
- 3) інкасування його заборгованості;
- 4) страхування постачальника від кредитного ризику.

Факторингові операції в Україні застосовується з грудня 1989 року і здійснюються переважно комерційними банками.

Інвестиційні фонди являють собою особливий вид фінансово-кредитних установ, що забезпечують посередництво в інвестиційному процесі. Шляхом випуску власних цінних паперів інвестиційні фонди

акумулюють грошові кошти приватних інвесторів (переважно населення) та вкладають їх в акції та облігації різних підприємств у своїй країні та за кордоном.

У зв'язку з тим, що значна частина інвесторів не має можливості і належних знань для того, щоб регулярно відслідковувати стан ринку цінних паперів та приймати ефективні інвестиційні рішення щодо вкладення своїх заощаджень у різні види фондових інструментів, вони звертаються до спеціалізованих фінансових організацій - інвестиційних фондів. Інвестор, який бажає, щоб інвестиційний фонд взяв на себе управління його коштами, повинен придбати цінні папери, що випускаються фондом (як правило, акції). Це гарантує вкладникам розміщення їх заощаджень у професійно сформовані портфелі пінних паперів, що розподілені досвідченими фахівцями між різними напрямками інвестицій у структурі фондовому ринку. Завдяки цьому досягається суттєва мінімізація ризику інвесторів внаслідок широкої диверсифікації акумульованих фондом коштів, вкладених у цінні папери десятків різних емітентів.

Інвестиційний фонд відповідно до ситуації на ринку здійснює постійну купівлю і продаж цінних паперів, перерозподіляючи капітали у найбільш перспективні підприємства і галузі. Вкладникам фонду, як правило, надається можливість вибору між кількома портфелями цінних паперів, кожен з яких має свої інвестиційні особливості та переваги.

За формою організації інвестиційні фонди можуть бути відкритого або закритого типу.

Інвестиційні фонди відкритого типу випускають власні акції у необмежених кількостях відповідно до попиту, що на них виникає. При цьому допускається вільне повернення акцій фонду їх власникам. Закриті інвестиційні фонди випускають акції тільки у певній, наперед визначеній кількості. І хоча вони можуть вільно обертатися на ринку цінних паперів, але їх власники не мають можливості представляти ці акції інвестиційному фонду для викупу.

У розвинутих країнах більш поширеною є відкрита форма організації інвестиційних фондів, оскільки їх акції володіють високим рівнем ліквідності, що приваблює потенційних інвесторів. Такі фонди ще називають взаємними. У США, наприклад, їм належить третє місце за обсягами акумульованих коштів після страхових компаній і пенсійних фондів.

Акумульовані шляхом випуску акцій кошти відкриті і закриті інвестиційні фонди вкладають у різні види цінних паперів - переважно акції та облігації приватних корпорацій, а також деякі види державних цінних паперів. Як правило, інвестиційний фонд самостійно обирає той тип пінних паперів, згідно якого він визначає напрям своєї спеціалізації, а принцип диверсифікації активів стосується насамперед різних емітентів. У багатьох країнах з метою захисту інтересів вкладників та усунення невіправданих ризиків накладаються певні законодавчі обмеження на

формування активів інвестиційними фондами. У США, наприклад, заборонено вкладати більше 5% активів Інвестиційних фондів у цінні папери однієї компанії. При цьому частка акцій, придбаних фондом, не повинна перевищувати 10% усіх акцій з правом голосу, випущених компанією. Це саме обмеження існує і в Німеччині, де інвестиційні фонди можуть вкладати не більше 5% своїх активів у цінні папери одного емітента. За певних умов ця частка може бути збільшена до 10%.

Таким чином, інвестиційні фонди пропонують своїм клієнтам диверсифіковані портфелі інвестицій, які важко сформувати одному дрібному інвестору. Маючи апарат досвідчених фахівців, інвестиційні фонди можуть здійснювати відносно ризиковані, але водночас і високодохідні інвестиції, структура яких постійно перебуває під професійним контролем. Прибуток інвестиційних фондів утворюється як різниця між доходами за операціями з цінними паперами (дивіденди за акціями, відсотки за облігаціями, зростання курсу, тощо) та виплатами, що здійснюються фондами за власними акціями. Ринкова вартість акцій інвестиційного фонду безпосередньо залежить від ринкової вартості його активів. Іншими словами, якщо зростає ринкова вартість цінних паперів, якими володіє інвестиційний фонд, то зростає і ринкова вартість акцій самого фонду, і навпаки.

Діяльність інвестиційних фондів у розвинутих країнах, як правило, є об'єктом ретельного законодавчого регулювання і контролю. Це стосується зокрема складання статуту фонду та публікації його умов у проспектах для інвесторів. Статутом повинні бути передбачені типи цінних паперів, якими оперує фонд, розміри комісійних, механізм розподілу доходів та інше. Інвестиційні фонди зобов'язані регулярно публікувати звіти про свої операції, а також доводити до відома широкого загалу інформацію про зміни щодо ціни власних акцій [2, с. 462-467].

Фінансові компанії - кредитно-фінансові установи, які спеціалізуються на кредитуванні окремих галузей або наданні певних видів кредитів (споживчого, інвестиційного тощо), проведенні фінансових операцій. Ресурси фінансових компаній формуються за рахунок строкових депозитів. Вони акумулюють грошові кошти промислових та торговельних фірм, деяких фінансових установ і менше - населення. Фінансові компанії сплачують своїм вкладникам вищі проценти, ніж комерційні банки.

Розвиток фінансових компаній можливий при широкій насиченості споживчого ринку товарами та послугами, а також активній конкуренції між ними. Фінансові компанії є важливим інструментом прощтовхування товарів тривалого використання на ринках великих промислових корпорацій, особливо в умовах низького попиту та погіршення економічної кон'юнктури [1, с. 152]. Фінансові компанії мають ту характерну особливість, що мобілізовані звичайним для інвестиційних посередників шляхом (через продаж своїх цінних паперів) кошти направляють у позички фізичним та юридичним особам для придбання товарів виробничого чи споживчого призначення.

Питання класифікації небанківських фінансових посередників набувають невизначеності у зв'язку з майбутніми змінами у законодавстві. В той час є необхідність у використанні групування небанківських фінансових посередників, оскільки їх діяльність на фінансовому ринку країни стає все більш значимою.

Розробка класифікації небанківських фінансових посередників є необхідним кроком, адже їх в нормативних документах надається неповний і не систематизований перелік у складі фінансових установ.

До Державного Реєстру фінансових установ внесено: страхові компанії, кредитні спілки, недержавні пенсійні фонди, ломбарди, адміністратори недержавних пенсійних фондів, фінансові компанії [5].

Висновки. Залежно від сфери діяльності небанківські фінансові установи можна класифікувати так: страхові компанії, пенсійні фонди, інститути спільного інвестування, кредитні спілки, лізингові та факторингові компанії, ломбарди та інші кредитні й гарантійні установи.

Відповідно до міжнародних стандартів і класифікації інституційних секторів економіки України кожен із суб'єктів економічної діяльності або, за термінологією Системи національних рахунків, кожна інституційна одиниця належить до одного із п'яти секторів економіки, якими є: сектор загального державного управління, до якого належать державні інституції, що забезпечують діяльність законодавчої, виконавчої та судової влади країни; сектор нефінансових корпорацій охоплює підприємства бізнесу, основою діяльності яких є виробництво товарів і надання послуг; до сектору фінансових корпорацій належать інституції, що спеціалізуються на фінансових послугах; сектор домашніх господарств, що об'єднує приватну економіку громадян - кінцевих споживачів, кожен із яких разом із членами своєї родини веде окреме домашнє господарство; сектор некомерційних організацій, що охоплює благодійні, соціально-культурні організації та фонди, що створені громадянами і обслуговують їх нематеріальні потреби.

Використані джерела інформації:

1. Беляєв В.В., Ходаківська В.П. Ринок фінансових послуг: теорія і практика: Навч. посібник - К.: ЦУЛ, 2002. -616 с.
2. Гроші та кредит: Підручник/ Під заг. ред. М.І.Савлука. - К.: КНЕУ, 2002. - 581с.
3. Закон України «Про банки та банківську діяльність»: науково-практичний коментар / Під заг. ред. Стельмаха В.С. - К.: Видавничий Дім «Тн Юре», 2006. - 520с.
4. Закон України «Про лізинг» (із змінами, внесеними Законом України від 14 січня 1999 року №394-ХІУ).
5. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» / Відомості Верховної Ради, 2002, № 1, ст. 1) (Із змінами, внесеними згідно із Законом № 485-ІУ від 06.02.2003). - – Відомості Верховної Ради України, 2003, № 14, ст.104; № 3201-ІV від 15.12.2005, Відомості Верховної Ради України, 2006, № 13, ст.110.
6. Мишкін Ф. С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків / - К.: Основи. 1998. - 963с.
7. Постанова «Про затвердження положення про порядок надання небанківським фінансовим установам генеральних ліцензій на здійснення валових операцій» від 09.08.2002, № 297 із змінами, внесеними згідно з Постановами Національного банку від 05.05.2006 р., № 171

8. Ткаченко Л. Перспективи розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні / Економіка України - 2007. - № 11.

Рецензент: Розпутенко І.В., д.держ.упр, професор.

УДК 35.088.6

Морозова Н.Г.,
аспірант кафедри соціальної
і гуманітарної політики НАДУ
при Президентові України

ПРІОРИТЕТИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАЙНЯТОСТІ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

У статті розглядаються пріоритети удосконалення державної політики зайнятості у сфері державної служби України, а саме даються рекомендації стосовно заходів щодо формування динамічної, соціально-орієнтованої науково-обґрунтованої державної політики зайнятості та реалізації її шляхом забезпечення ефективних заходів державного впливу у відповідності до нових суспільних умов та перспектив розвитку державної служби України.

В статье рассматриваются приоритеты совершенствования государственной политики занятости в сфере государственной службы Украины, а именно даются рекомендации относительно мер по формированию динамичной, социально-ориентированной научно-обоснованной государственной политики занятости и реализации ее путем обеспечения эффективных мер государственного воздействия в соответствии с новыми общественными условиями и перспективами развития государственной службы Украины.

The article deals with the priorities of improving the state employment policy in the field of Civil Service of Ukraine, namely, makes recommendations on measures to build a dynamic, socially-oriented science-based public policy and the implementation of its employment by providing effective public exposure in accordance with the new social conditions and prospects development of the State service of Ukraine.

Постановка проблеми. Особливої актуальності в сучасних умовах суспільного розвитку набуває дослідження функціонування та розвитку зайнятості в сфері державної служби, оскільки державна служба потребує удосконалення в системі кадрового забезпечення (шляхом запровадження нових процедур відбору працівників, їхньої атестації призначення, просування по службі, а також покращення системи підготовки, перепідготовки, підвищення фахового рівня державних службовців), адже від професійної та ділової компетентності державних службовців, їхнього вміння по-новому мислити й працювати залежить продуманість, обґрунтованість прийнятих рішень і реалізація їх на практиці. Лише високопрофесійні кадри спроможні результативно здійснювати функції державного управління, спираючись на раціональні державно-службові відносини.